

Kulturhistorisk inventering av Gamla Smögen, Sotenäs kommun, Västra Götalands län

Om inget annat framgår är fotografier tagna under inventeringstiden av Swecos medarbetare. Bearbetning av kartmaterialer som Sotenäs kommun bistått med har utförts av Sweco.

INLEDNING	7
Bakgrund och syfte	7
Källmaterial	8
UTGÅNGSPUNKTER	10
Kulturvärde, kulturmiljö, kulturhistoriskt värdefull bebyggelse	10
Miljömål	10
Miljöbalken (1998:808)	11
Kulturmiljölagen (1988:950)	12
Plan- och bygglagen (2010:900)	14
REDOVISNING AV UNDERSÖKNINGEN	15
Inventeringens upplägg	15
Värderingens upplägg	15
Om värderingen	16
RESULTATET	19
HISTORIA	22
Fiske	22
Badort	23
Planering	23
Fritid	23
Nu	23
HUS PÅ SMÖGEN	24
Enkelhus	24
Dubbelhus	24
Sekelskiftesvillan, handelsvilla och lotsarnas hus	25
Sjöboden och magasinet	26
KARAKTERISTISKT FÖR SMÖGEN	27
SMÖGENS ÅRSRINGAR & SÄRSKILT VÄRDEFULLA KULTURMILJÖER	31
1. Kleven – verksamhetsområde	33
2. Lännudden – sjöbodar	35
3. Öster om Storgatan – Bredaberg	39
4. Centrala delen – 1900-tal	44
5. Väster om Hotellgatan och kring Lotsutkiken	47
6. Gamla Smögen	50

INLEDNING

Sotenäs kommun gav hösten 2014 Sweco Architects i uppdrag att utföra en kulturhistorisk inventering av delar av riksintresseområdet gamla Smögen (för avgränsning se karta på sidan 15). Arbetet utfördes av bebyggelseantikvarierna Elin Bäckersten och Maria Görts mellan oktober 2014 och juni 2015. Till grund för inventeringen ligger tidigare utförda utredningar och litteratur om Smögen och dess bebyggelse (se stycket källmaterial). Arbetet har bestått av inventering i fält och rapportskrivning.

Bakgrund och syfte

För större delen av gamla Smögen gäller en detaljplan som fastställdes år 1950. Planen är i flera avseenden otidsenlig och därmed inte något lämpligt regleringsinstrument. De äldre delarna av Smögen utgör riksintresse för kulturmiljövården men gällande planer saknar helt anvisningar och bestämmelser med syfte att skydda och bevara kulturmiljön. Gällande planer utgör snarare ett hinder för en samhällsutveckling som tar hänsyn till områdets kulturvärden.

Under år 2013 påbörjade Miljö-och Byggförvaltningen ett programarbete för de delar av Smögen som ingår i riksintresseområdet. Programarbetet är det första steget i arbetet med att ta fram en ny detaljplan för området. För att kunna beskriva samhällets karaktär och sedan ta fram förslag baserade på en analys gav Sotenäs kommun Sweco Architects i uppdrag att utföra en översiktlig inventering av byggnader och bebyggelsemiljöer inom det geografiska område som omfattas av riksintresseområde för kulturmiljövården. Målet är att upprätta en ny detaljplan som utgör ett tydligt beslutsunderlag och som ger kulturmiljön ett juridiskt skydd mot olämpliga förändringar. Planen ska också skapa utrymme för dagens utvecklingsbehov inom området. Målsättningen är att kommunens handläggning av ärenden inom området ska bli rättssäker och effektiv med en ny detaljplan samt att kommunen ska kunna ge relevanta råd och riktlinjer till fastighetsägare och verksamhetsutövare vid önskemål om förändring.

Källmaterial

Smögens Hembygdsförening har genom sitt Bildarkiv bistått med fotografier och faktakunskaper till rapporten. Bildarkivet rymmer tusentals bilder från Smögen och är under digitalisering. Det material som finns i Bildarkivet är en stor källa till kunskap.

I uppdraget har nedanstående skrivna källmaterial ingått. I arbetet med denna rapport har mycket information hämtats från skrifterna efter att ett källkritiskt förhållningssätt tillämpats.

Smögen - Kulturhistorisk inventering av bebyggelsen inom riksintresseområdet

Institutionen för Kulturvård Göteborgs Universitet, BBK Arkitekter & Ingenjörer 1992. Omskriven och digitaliserad av Sotenäs kommun 2002.

Handlingen innehåller en övergripande beskrivning av bebyggelsemiljön inom riksintresseområdet för Smögen. Dokumentet är uppdelat i sex delområden med ett urval av inventerade byggnader som är representativa för varje delområdes karaktär.

Smögen – Fördjupad planstudie för ett riksintresseområde

BBK Arkitekter & Ingenjörer 1992

Handlingen innehåller en kort historik om Smögen samt en karaktärsbeskrivning av samhället inom riksintresseområdet. Det beskrivs även rekommendationer om vilka värden i den fysiska miljön som ska eller bör tillvaratas samt möjliga åtgärder för genomförande.

Sotenäs kommun – Råd och anvisningar av bebyggelsen i kustsamhällena

BBK Arkitekter & Ingenjörer 1989-2004

En beskrivning av kustsamhällena i Sotenäs kommun, däribland Smögen, samt praktisk handledning för vård av bebyggelsen.

Smögen i Sotenäs – Remissinlaga till kulturhistoriestudierna 1992

Casper Ljungdahl 1999

En remissinlaga gällande Smögen - Kulturhistorisk inventering av bebyggelsen inom riksintresseområdet (1992) samt Smögen - Fördjupad planstudie för ett riksintresseområde (1992).

Smögen – ett diskussionsunderlag för vidareutveckling av denna ortsanalys

Sanna Alm 2006

En förstudie inför en eventuell fördjupad översiktsplan över Smögen med syfte att skapa ett bättre kunskapsunderlag.

Bygg med känsla – Råd och riktlinjer för nybyggnad och ombyggnad av småhus i Sotenäs kommun

Sotenäs kommun, Bygg- och miljökontoret 2004

Vägledande skrift och kunskapsbank i frågor om restaurering, ombyggnad eller nybyggnad.

Kulturmiljöer i Sotenäs kommun – Kulturhistoriskt underlag för översiktsplan 2010

Bohusläns museum 2009

Rapporten innehåller kulturmiljö, kulturmiljövård och kulturhistoria i Sotenäs kommun samt beskriver kustsamhällen, inlandsbygder och öar.

Översiktsplan Sotenäs kommun (ÖP 2000)

Sotenäs kommun, 2010

Översiktsplanen är ett politiskt antaget planeringsunderlag som redovisar kommunens avsiktsförklaring för användning av mark och vatten samt utveckling och bevarande av den byggda miljön. Översiktsplanen beskriver också hur kommunen ska tillgodose och tillvarata de riksintressen som finns i kommunen.

Sjöbodspolicy – Sotenäs kommun

Sotenäs kommun, Miljö- och byggkontoret och Tekniska avdelningen, 2014

Sjöbodspolicyn innehåller bland annat information till ägare och riktlinjer för handläggning av detaljplanering och bygglov rörande sjöbodar.

Förutom källorna ovan har arkivmaterial från Miljö- och byggförvaltningens arkiv på Sotenäs kommun använts. Information har också hämtats från hemsidorna för Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Boverket, Miljömålsportalen, Rättsnätet, Riksantikvarieämbetet och Sotenäs kommun samt från boken:

Den moderna stadens födelse. Svensk arkitektur 1890-1920

Eva Eriksson 1998, Ordfront förlag.

En historisk beskrivning av strömningar inom arkitektur, konsthantverk och inredning i Sverige decennierna runt sekelskiftet 1900.

UTGÅNGSPUNKTER

Följande text beskriver de förutsättningar som gäller för kulturmiljön, bebyggelse och enskilda byggnader på Smögen och som har varit utgångspunkt i detta uppdrag. Förutsättningarna är skydd för kulturmiljön, bebyggelse och enskilda byggnader inom olika lagrum samt i nationellt antagna mål för utveckling och samhällsplanering.

Kulturvärde, kulturmiljö, kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Boverket är den myndighet som ansvarar för frågor om byggd miljö och hushållning med mark- och vattenområden, för fysisk planering, byggande och förvaltning av bebyggelsen och för boendefrågor¹. Boverket har tillsammans med Riksantikvarieämbetet, den myndighet som ansvarar för frågor om kulturmiljö och kulturarv och för bevarande, användning och utveckling av kulturmiljön och kulturarvet², definierat begreppen *kulturvärde*, *kulturmiljö* och *kulturhistoriskt värdefull* i förhållande till samhällsplanering och de lagar som styr planeringen.

Kulturvärde är en sammanfattande benämning för vad som i den fysiska miljön bedöms som värdefullt ur kulturhistoriskt, estetiskt och socialt hänseende. Kulturvärden kan i varierande grad tillskrivas enskilda byggnader, anläggningar och lämningar såväl som hela miljöer och stora landskapsavsnitt. Kulturvärden kan bedömas ur tre kompletterande perspektiv. Kulturhistoriskt, estetiskt och socialt perspektiv. Dessa perspektiv kan, var för sig eller tillsammans, motivera olika åtgärder för att tillvarata kulturvärdena i den kommunala planeringen.

Begreppet *kulturmiljö* omfattar hela den av människan påverkade fysiska miljön. Allt i kulturmiljön behöver inte ha höga kulturvärden. Kulturmiljön kan, förutom kulturvärden, representera en rad olika former av värden för skilda offentliga och privata verksamhetsintressen och medborgargrupper.

Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse är den bebyggelse som förmedlar kunskaper om olika skeenden och sammanhang. Det är bebyggelse som ökar förståelsen för människors livsvillkor förr och idag.³

Miljömål

De nationella miljömålen har tillkommit för att vi ska lämna över ett samhälle till nästa generation där de stora miljöproblemen är lösta utan att vi orsakat ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser. Det finns sexton miljö kvalitetsmål varav tio innehåller kulturmiljöaspekter. Miljömålen regleras inte i lagstiftning utan är politiskt antagna mål som ska vara vägledande för miljöarbetet på alla nivåer i samhället. För kulturmiljön innebär miljömålen att samhället och den enskilde medborgaren genom

¹ Boverket, *Om Boverket*, URL: <http://www.boverket.se/sv/om-boverket/pressrum/> 2014-12-17

² Riksantikvarieämbetet, *Om Riksantikvarieämbetet*, URL: <http://raa.se/om-riksantikvarieambetet/> 2014-12-17

³ Boverket, *PBL Kunskapsbanken*, URL: <http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/Kulturvarden/Exempel-/Vad-ar-kulturvarden/> 2014-12-13

varsamhet och hushållning bevarar och brukar miljön så att historisk mångfald tas tillvara och skador på kulturmiljön och kulturföremål inte uppstår. Den historiska mångfalden i miljön omfattar spåren av människans bruk av landskapet genom både markanvändning, bebyggelse och biologiskt kulturarv.

Det är Riksantikvarieämbetet som har det övergripande ansvaret för kulturmiljöfrågornas hantering i miljömålen och miljömålsarbetet. Länsstyrelsens roll är att på regional nivå verka för att målen ska få genomslag i den lokala och regionala samhällsplaneringen. På kommunal nivå kan arbete med miljömålen ske på olika sätt, genom särskilda lokala miljömål eller genom att arbeta in miljömålen i planer och program, framför allt i översiktsplaneringen. För att nå miljömålet God bebyggd miljö har riksdagen formulerat att kulturvärden ska tas till vara och utvecklas vilket kommunerna har möjlighet att göra via planering och bygglovshantering.⁴

Miljöbalken (1998:808)

Miljöbalkens syfte förklaras i portalparagrafen, i kapitel 1 §1 står att bestämmelserna i balken syftar till att främja en hållbar utveckling. Miljöbalken ska bland annat tillämpas så att värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas. Balken ska också brukas så att mark, vatten och fysisk miljö används så att en från ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt långsiktigt god hushållning tryggas.

Mark- och vattenområden som har så höga värden att de är av nationell betydelse är riksintressen enligt miljöbalkens tredje kapitel⁵. Det finns olika slags riksintressen för olika slags verksamheter. Gemensamt för riksintressena är att de inte får skadas påtagligt genom exempelvis stadsförnyelse eller infrastrukturprojekt. Områden av riksintresse för kulturmiljö ska säkerställas och tillgodoses i den kommunala planeringen, Länsstyrelsen har tillsyn över detta via granskning av kommunala planeringsförslag⁶.

Riksintresse för kulturmiljö, Smögen [O 36]

Motiveringen av riksintresset Smögen formulerades 1997-08-18 i beslut av Riksantikvarieämbetet och lyder:

Bohusläns största nu fungerande fiskeläge och fiskauktion, utanför Göteborgs-regionen, där bebyggelsen tydligt speglar samhällets utveckling: en tät äldre bebyggelseklunga i skyddat läge omges av planerade kvarter med dubbelhus och villor påverkade av badortsepoken och den växande stenindustrin kring sekelskiftet 1900. (Badort).
Uttryck för riksintresset:

⁴ Boverket, PBL Kunskapsbanken, URL: <http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/Kulturvarden/Andra-Styrmedel-for-kulturvarden/Kulturmiljon-i-miljomalen/> 2015-01-02

⁵ Rättsnätet, Miljöbalk (1988:808) URL: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19980808.HTM> kapitel 3, §6 2015-01-02

⁶ Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Länsstyrelsens roll i samhällsplaneringen, URL: <http://www.lansstyrelsen.se/vastragotaland/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/plan-och-byggfragor/lansstyrelsens-roll-i-samhallsplaneringen/Pages/index.aspx> 2015-01-27

Gamla delen vid hamnen med tät oregelbunden husklunga (enkelstugor och enkelt utformade dubbelhus på låga husgrunder). Planerade kvarter med rymliga dubbelhus ofta med hög stengrund och individuellt utformade villor i schweizerstil. Täta magasins- och sjöbodsrader (ofta i två våningar och nu sammanbundna med välkänd brygga) främst från 1930-50-talet.⁷

Det geografiska området som ingår i riksintresseområdet för kulturmiljö Smögen motsvaras i princip av den avgränsning som också är inventeringsområdet, se karta på sidan 15.

Kulturmiljölagen (1988:950)

I Kulturmiljölagen slås fast att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön och att detta är allas ansvar, enskilda som myndigheter. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas. Syftet med detta är att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer.⁸

Byggnadsminne

Utifrån Kulturmiljölagens tredje kapitel⁹ kan länsstyrelsen förklara något vara byggnadsminne. Ett byggnadsminne kan vara en byggnad eller en miljö med flera byggnader, en park, trädgård, en väg eller en bro.¹⁰ På Smögen är Lotsutkiken byggnadsminne sedan år 1997. De byggnader som finns på platsen idag har ersatt tidigare anläggningar. Nuvarande byggnad uppfördes 1935-36 och är en hög konstruktion av armerad betong som byggts samman med den gamla lotsutkiken genom en täckt trappa. Lotsutkiken, hade vid byggnadsminnesförklaring varit nedlagd sedan 1969, då den flerhundraåriga verksamhetstraditionen tog slut.¹¹

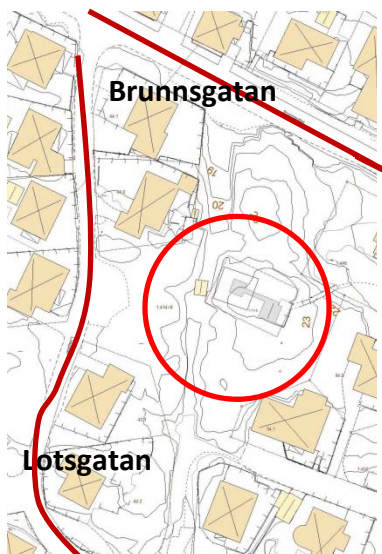
⁷ Riksantikvarieämbetet, *Riksintressen för kulturmiljövården – Västra Götalands län (O)* URL: http://www.raa.se/app/uploads/2013/09/O_riksintressen.pdf s. 45, 2015-01-02

⁸ Rättsnätet, *Kulturmiljölagen (1988:950)*, URL: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19880950.HTM> kapitel 1, §1 2015-01-02

⁹ Rättsnätet, *Kulturmiljölagen (1988:950)*, URL: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19880950.HTM> kapitel 3 §§ 1-13 2015-01-02

¹⁰ Länsstyrelsen i Västra Götalands län, *Byggnadsminnen – byggnader eller miljöer viktiga för kulturarvet*, URL: <http://www.lansstyrelsen.se/vastragotaland/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/skyddad-bebyggelse/byggnadsminnen/Pages/byggnadsminnen.aspx> 2015-01-02

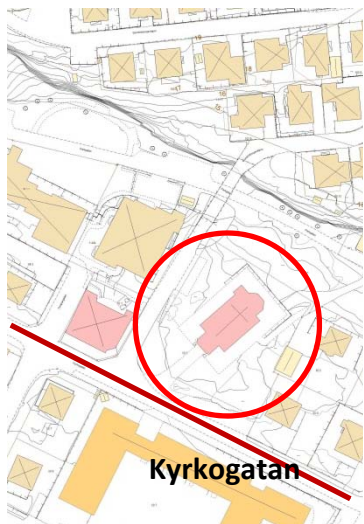
¹¹ Riksantikvarieämbetet, *Bebyggelseregistret*, URL: <http://www.bebyggelseregistret.raa.se/> Sökord: Lotsutkik, 2015-01-02

På höjden mellan Lotsgatan och Brunnsgatan ligger Lotsutkiken som är byggnadsminne sedan år 1997.

Kyrkliga kulturminnen

Kyrkor uppförda innan år 1940 omfattas av lagskydd enligt Kulturmiljölagens fjärde kapitel. I det fjärde kapitlet står att kyrkobyggnader och kyrkotomter skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas och deras utseende och karaktär inte förvanskas.¹² Smögens kyrka uppfördes 1904-1905 efter ritningar av Adrian Crispin Peterson, med vissa omarbetningar av Gustaf Améen.¹³

Norr om Smögenskolan och Kyrkogatan ligger Smögens kyrka uppförd 1904-1905.

¹² Rättsnätet, Kulturmiljölag (1988:950) <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19880950.HTM> kapitel 4 §§1-18, 2015-01-02

¹³ Riksantikvarieämbetet, Bebyggelseregistret, URL: <http://www.bebyggelseregistret.raa.se/> Sökord: Smögens kyrka, 2015-01-02

Plan- och bygglagen (2010:900)

Plan- och bygglagen reglerar planläggning av mark, vatten och byggande och innehåller föreskrifter för bygglovsprövning. När byggnader ändras eller uppförs är byggherren som ska tillgodose att kraven i lagen tillgodoses.¹⁴

Skydd för kulturmiljöer, byggnader och bebyggelse

Plan- och bygglagens åttonde kapitel innehåller krav på varsamhet och förbud mot förvanskning av byggnader som är värdefulla ur kulturhistorisk synpunkt, dessa krav gäller alltid, även om en förändring inte kräver bygglov. Byggnadsnämnden i Sotenäs kommun ska ansvara för tillsyn över att byggherren fullgör sina skyldigheter enligt plan- och bygglagen och kan ingripa i efterhand om någon utför åtgärder som står i strid med Plan- och bygglagen. Inom detaljplanelagda områden kan Plan- och bygglagens krav formuleras som bestämmelser som bygglov provas mot.¹⁵

På Smögen finns vid inventeringstillfället ingen bebyggelse som försetts med detaljplanebestämmelser till skydd för kulturmiljön.

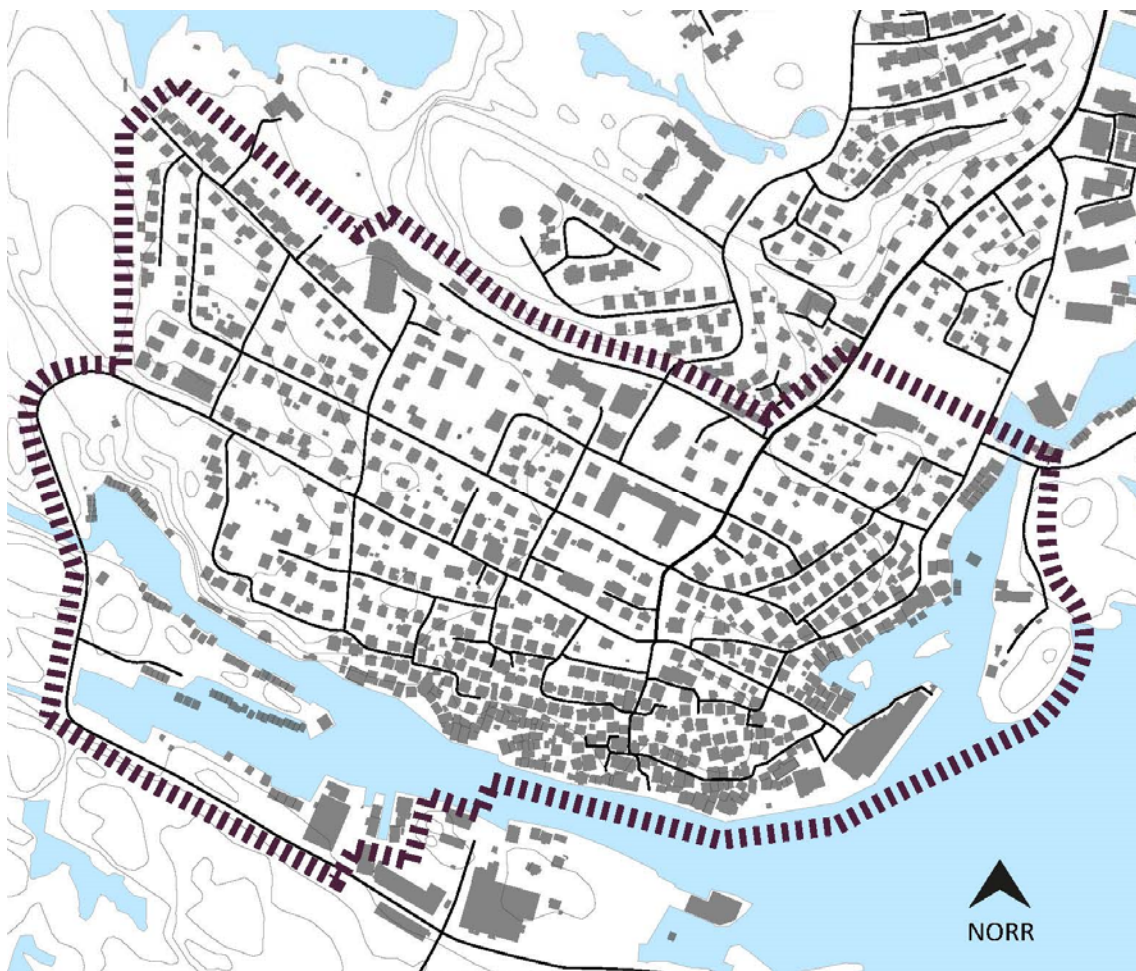
¹⁴ Rättsnätet, *Plan- och bygglagen (2010:900)*, URL: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/20100900.htm> kapitel 1, §§1-3, 2015-01-02

¹⁵ Rättsnätet, *Plan- och bygglagen (2010:900)* URL: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/20100900.htm> kapitel 4-5, 8-9, 2015-01-02

REDOVISNING AV UNDERSÖKNINGEN

Inventeringens upplägg

Området som ingått i inventeringen redovisas på karta nedan. Området motsvarar i stort sett den avgränsning riksintresseområdet har. Den del av Kleven som fick ny detaljplan år 2010 ingår inte. Inom inventeringsområdet har all bebyggelse inventerats med fokus på byggnadstyp, material, karakteristiska och/eller miljöskapande uttryck. Både enskilda objekt och sammanshängande miljöer har identifierats. Bebyggelsen har fotograferats.

Karta från Sotenäs kommun, den streckade markeringen visar uppdragets geografiska avgränsning som i stort sett motsvarar avgränsningen för riksintresseområdet Smögen.

Värderingens upplägg

Den inventerade bebyggelsen har värderats enligt följande klassificeringssystem, A, B, C och D. Klassningen är en rekommendation som kan ligga till grund för planbestämmelse i kommande detaljplaner.

A:

- Objektsvärde
- Nationellt intresse
- Omistlig

Skyddas genom Plan- och bygglagen kapitel 8, 13-14 §§ och 4:16 §, förvanskingsförbud, underhållskrav och rivningsförbud eller som byggnadsminne enligt Kulturmiljölagen (se stycken och Plan- och bygglagen och Kulturmiljölagen på sidorna 12-14)

B:

- Objektsvärde
- Regionalt intresse
- Omistlig

Skyddas genom Plan- och bygglagen kapitel 8, 13-14 §§ och 4:16 §, förvanskingsförbud, underhållskrav och rivningsförbud.

C:

- Miljövärde
- Lokalt intresse

Skyddas genom Plan- och bygglagen kapitel 8, 14 § och 17 §, underhållskrav och varsamhetskrav.

D:

Bebyggelse som inte värderats ha kulturhistoriska värden av sådan karaktär att skydd i detaljplan rekommenderas.

Plan- och bygglagens åttonde kapitel, som bland annat beskriver krav på byggnader, tomter och allmänna platser gäller för all bebyggelse även om den inte omfattas av detaljplan eller specifika bestämmelser i en detaljplan.

Värde i miljön och särskilt värdefulla bebyggelsemiljöer

En byggnad kan ett eget värde men kan också ha stor betydelse för upplevelsen av kulturmiljön och flera byggnader kan tillsammans skapa en miljö med stora värden. Under arbetet med inventeringen har särskilt värdefulla bebyggelsemiljöer identifierats. I rapporten redovisas dessa miljöer samt resonemanget som ligger till grund för värderingen. Identifieringen av kulturmiljöerna baseras på byggnadernas miljövärdering. Värderingen av om en byggnad har ett värde för miljön har skett enligt följande klassificeringssystem *högt miljövärde* eller -.

Om värderingen

Värdering av bebyggelse ur ett kulturhistoriskt perspektiv betyder att en bedömning gjorts av möjligheterna *att utvinna och förmedla kunskap* om omgivningens historia och utveckling genom bebyggelsen. Denna kunskap kan ge en förståelse för människors livsvillkor förr i tiden och öka förståelsen för de förhållanden som råder idag. Värdering ur kulturhistoriskt perspektiv innehåller också en estetisk bedömning av *arkitekturen*

och en bedömning av om bebyggelsen har *sociala betydelser* för dem som vistas i och använder miljön och byggnaderna. Dessa tre perspektiv kan sammanfalla i en värdering men kan också förekomma enskilt.

Kulturhistoriskt värde

Det kulturhistoriska värdet kan beskrivas som *tydligt, representativt, sällsynt*, eller *autentiskt* i förhållande till att vara kunskapsförmedlare om omgivningen, om arkitekturen eller om sociala dimensioner i miljön. Att det kulturhistoriska värdet är tydligt innebär att det går lätt att läsa av eller förstå. Att värdet är representativt kan till exempel betyda att byggnaden är ett tydligt exempel på arkitekturstilen nationalromantik. Det kan också syfta på att det är vanligt för, i det här fallet, Smögen. Sällsynt betyder att det värderade är ovanligt i sitt sammanhang. Att det kulturhistoriska värdet beskrivs som autentiskt innebär att det uppfattas som ursprungligt eller tätt sammanknutet en socialhistorisk dimension.

De byggnader och miljöer som inventerats på Smögen har värderats som kulturhistoriskt värdefulla utifrån flera aspekter. Framför allt har byggnader och miljöer som värderats som värdefulla en form och arkitektur som kan sägas vara fysiska representanter för den historiska berättelsen om Smögens utveckling. Värderingen har skett i förhållande till *dokumenterade och upplevelsemässiga värden* i bebyggelsen. Dokumenterbara värden är till exempel att en byggnad har en värdefull arkitekturhistoria, samhällshistoria eller byggnadshistoria. Dokumentvärdena identifieras genom en kulturhistorisk analys av bland annat arkitekturen, av tomten och av förhållandet mellan omgivande hus och natur. Värderingen tar stöd i de upplevda värden som bebyggelsen och miljöerna förmedlar via olika fysiska attribut. Upplevelsevärden kan vara av typen arkitektoniska och miljöskapande värden eller symbol- eller identitetsvärden. Både vanliga och ovanliga hus och byggnader kan värderas högt och en byggnad kan ha fler än ett värde.

Dokumentvärden

Arkitekturhistoriskt värde – kan omfatta en enskild byggnad, anläggning eller miljö och arkitektur som kan vara både typisk eller unik, kanske kopplad till en specifik arkitekt.

Byggnadshistoriskt värde – ger information om byggnadsteknik, byggnadsmaterial, byggnadsmetoder, kan omfatta både sällsynta eller representativa byggnader.

Samhällshistoriskt värde – byggnader, anläggningar och miljöer som fyllt eller fyller en specifik funktion i det lokala, regionala eller nationella sammanhanget.

Upplevelsevärden

Arkitektoniska värden – omfattar estetik, arkitektonisk problemlösning och gestaltning.

Miljöskapande värden – Kan avse en miljö i vilken de enskilda byggnaderna tillsammans skapar en värdefull miljö.

Symbolvärden – Exempelvis symbol för en ort eller samhällsfunktion, kan vara avsedd som symbol eller utvecklas till sådan över tid till exempel för att en speciell händelse kan kopplas till byggnaden.

Identitetsvärden – Företeelser i en miljö som associeras till trygghet, igenkänning och samhörighet.

RESULTATET

Inventeringen och värderingen finns sammanställd som ett GIS-underlag på Sotenäs kommun och redovisas inte i denna rapport.

GIS, geografiskt informationssystem, kan liknas vid en karta som är fylld med olika information om varierande ämnen. Beroende på vad som är syftet med att söka information i kartan kan sökresultatet förfinas. Genom att lägga inventeringens resultat i GIS-databasen blir det sökbart och enkelt nåbart för kommunens tjänstemän och politiker. När fastighetsägare och intresserade vänder sig till kommunen kan information lätt hämtas fram. Syftet med att sammanställa inventering i GIS-databasen är att kommunens verksamhet ska ha tillgång till materialet i sitt dagliga arbete och, att materialet kontinuerligt ska kunna byggas på. Kunskap om bebyggelsen kan succesivt läggas till och inventerings resultatet kan utökas. Syftet är att materialet ska hållas levande och uppdateras allt eftersom vilket GIS-formatet möjliggör till skillnad från en slutlig rapport.

Nedan presenteras ett exempel på den information som uppdraget resulterat i.

<i>Basuppgifter kulturhistorisk bebyggelseinventering</i>	<i>Exempel</i>	<i>Förklaring</i>
Administrativa uppgifter:		Sotenäs kommun levererar information om de administrativa uppgifterna
ID-nummer		Tillkommet under inventeringen, kopplat till fotografier.
Koordinater		Enligt SWEREF 991200
Fastighetsbeteckning	Sotenäs Smögenön 91:5	
Tomtnummer	5	
Kvarter	Torsken	
Gatuadress	Brunnsgatan 11	
Socken	Södra Sotenäs	
Kommun	Sotenäs kommun	
Beskrivande del:		Översiktlig beskrivning av den inventerade byggnaden
Objekt	Byggnad	Alla typer av byggnader
(Uppskattat) Byggnadsår	1910	
Funktion	Bostad	Vad byggnaden till synes används för vid inventeringstillfället
Hustyp	Dubbelhus	Om hustyp kan beskrivas redovisas den här.
Antal våningar	2,5	Enligt plan- och byggförordningens definition, tolkad vid inventeringstillfället

Fasadmaterial	Granit	Om grund eller källare har synligt fasadmaterial som är avvikande från byggnaden i övrigt noteras det här.
	Träpanel	Huvudsakligt fasadmaterial
Takmaterial	Tegel	
	Plåt	Om betydande del av byggnaden har ytterligare ett takmaterial redovisas det här
Takkonstruktion	Sadeltak	
Utmärkande detaljer	Glasveranda	Om byggnaden har en utmärkande byggnadsdel noteras det.
Kommentar		Om ytterligare information finns att tillgå om byggnaden tas detta med här. Informationen kan vara hämtad ur det källmaterial som Sotenäs kommun tillhandahållit, eller inhämtad under samarbetet med Smögens hembygdsförening. Det kan även vara information som kunnat avläsas ur byggnaden eller miljön.
Kulturhistorisk värdering:		Se sidorna 16-18 i denna rapport.
Dokument- och upplevelsevärden		Olika dokumenterbara och historiska värden, till exempel arkitekturhistoriska, samhällshistoriska eller byggnadshistoriska värden. De värden som skapar upplevelser hos betraktaren eller brukaren, till exempel arkitektoniska, konstnärliga, patina, miljöskapande, symbol- eller identitetsvärde. En byggnad kan ha fler än ett värde.
Kulturhistoriskt värde:		Vad dokument- och upplevelsevärdena motsvarar i kulturhistoriska värden kopplade till Smögen. Till exempel om de kulturhistoriska värdena är tydliga, autentiska, sällsynta eller representativa. En byggnad kan ha fler än ett värde.
Värdering av objekt		A, B, C eller D
Värdering i miljö		Högt eller -

Övrigt:		
Riksintresse	Ja	Om byggnaden ligger inom riksintresseområdet för Smögen redovisas det här.
Formellt skydd	Nej	Ex. byggnadsminne, skydd i detaljplan (q eller k)
Inventeringsdatum	2014-11-06	När inventeringen gjordes
Signatur	M.Görts/E.Bäckersten	Maria Görts/Elin Bäckersten
Bildmaterial:	ID nr- 001, ID nr-002	Byggnadens ID-nummer och fotots nummer

Med anledning av att inventeringens resultat samlas i GIS-databasen i en kortfattad form är det viktigt att understryka att varken denna rapport eller informationen som nås via GIS-databasen kan läsas var för sig.

HISTORIA

Nedan följer en kortfattad sammanställning av Smögens historia utifrån företeelser som påverkat bebyggelseutvecklingen på ön till det som idag är Smögen.

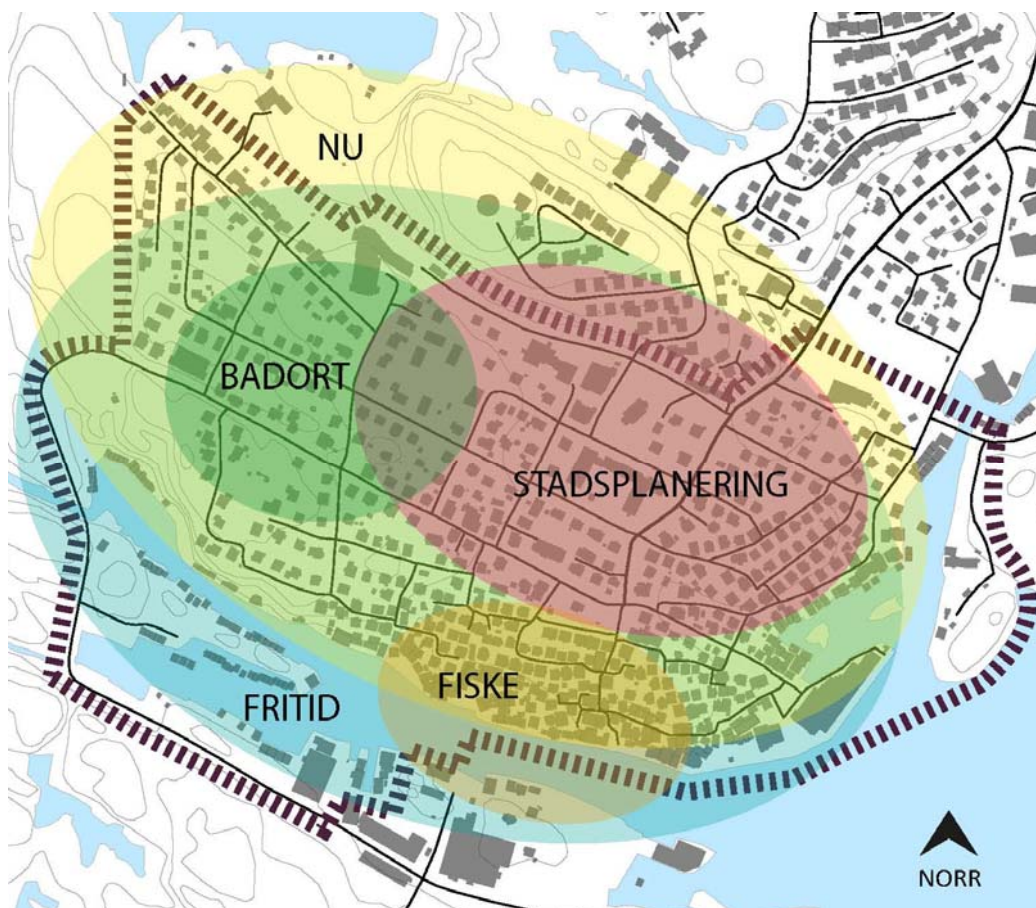

Illustration över bebyggelseutvecklingen på Smögen.

Fiske

Smögenöns nuvarande bebyggelse tog form under 1700-talet. Samhället växte upp på öns sydöstra del i anslutning till den gamla hamnen. Till följd av god tillgång på fisk under 1800-talet ökade sysselsättningen liksom befolkningen längs kusten.

Fiskarsamhället på Smögen växte och inledningsvis var enkelhus, tätt placerade, den vanligaste hustypen. Redan vid 1800-talets mitt dominerade dubbelhus uppförda på låga stengrunder. Även de tidigare enkelhusen byggdes till och närmade sig dubbelhusens utformning. Mot vattnet i söder uppfördes täta grupper av sjöbodar. Kring 1800-talets slut, under den stora sillperioden, växte sig samhället på Smögen större och flera magasin för köpmän uppfördes.

Badort

Vid 1800-talets slut byggdes Smögens restaurang och varmbadhus varpå Smögen etablerades som badort. Etablissemangen hade inga egna rum till uthyrning varför bostadsbebyggelsen från sekelskiftet gjordes rymlig med uthyrningsbara delar. Vanligt var en hög sockelväning av granit i vilken familjen kunde bo under sommarmånaderna då resten av huset beboddes av badgäster. Trots den ökande turismen så stod fisket fortfarande för merparten av de fastboendes försörjning.

Planering

I början av 1900-talet upprättades nya stadsplaner för Smögen, undantaget de äldre delarna. Bebyggelsen placerades nu glesare med större tomter samt utrymme för gator och öppna platser. Dubbelhusen byggdes större och placerades ofta på granitgrund. Tidigare hade fastigheten omfattat hustomt och eventuellt en hage. År 1950 upprättades tomtindelningar även om långt ifrån alla genomfördes genom tomtmätning.

Fritid

Efter andra världskriget ökade inkomsterna och arbetstidsregleringar innebar att fler människor hade fritid. Den generella levnadsstandarden höjdes. Många hus byggdes till med badrum. Samhällservicen byggdes ut och förändrades. På Smögen syns detta genom bilismens intåg, först via bilfärjan 1958 och sedan via bron från 1970. Den nya skolbyggnaden och andra offentliga lokaler byggdes. Energikriser ledde till att flera hus tilläggsisolerades och fönster byttes. Nya material blev tillgängligt, eternitplattor och betongtegel kunde minska underhållet för fastighetsägaren radikalt. Denna utveckling har lämnat spår i det Smögen vi ser idag.

Nu

Det är svårt att se vad den egna samtiden lämnar för avtryck i den bebyggda miljön. En kraftig ökning av altaner, balkonger, stenläggningar och fönster med bågar i aluminium och låtsasspröjs kan noteras. Det är troligtvis en följd av det expanderande utbudet i byggvaruhandlar och TV-program om hemmfix samt ROT-avdrag som lämnar dessa spår.

HUS PÅ SMÖGEN

Sysselsättning, verksamhet och socialt liv har påverkat materialanvändning och planering av bebyggelse. Hustyperna har dock inte förändrats lika mycket som den omgivande miljön, snarare har en eller ett par grundtyper förändrats för att passa utifrån behov och geografisk plats.

Hustyperna nedan är en generalisering. Alla hus på Smögen kan inte inskrivas i kategorierna.

Enkelhus

Under slutet av 1700-talets blev enkelstugan/enkelhuset den vanligaste husformen på Smögen. Byggnaden bestod av ett kök och ett rum, stugan. Enkelhusen byggdes till under årens lopp och år 1941 fanns åtta enkelhus kvar på ön. I skrivande stund byggs det sista av dem om till oigenkännlighet.

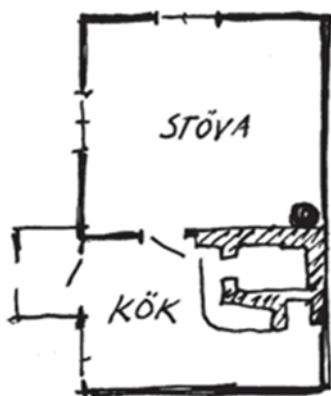

Illustration och foto ovan visar exempel på enkelhus¹⁶.

Dubbelhus

1800-talets byggande präglades av mindre dubbelhus på låg stengrund. Dubbelhusen bestod vanligtvis av kök, stuga och två kammare innanför. Vinden kunde användas som förråd eller inredas som vindsbalk. Mer välbeställda smögenbor uppförde tvåvåningshus. Planlösningen i dubbelhusen har förändrats över tid. Förändringarna har även påverkat husens exteriör avseende placering av framförallt förstukvist och skorstenar. Husgrunden utgjordes inledningsvis av sten på berg. Omkring sekelskiftet 1900 hade stenindustrin kommit igång och på Smögen bodde några stenhuggare som från 1880-talet anlätades för att bygga jämna grundmurar av huggna stenblock, främst granit och gnejs användes. Efterhand började man även bygga en hel källarvåning istället för att uppföra ytterligare en byggnad på tomten. Detta byggnadssätt dominerar även efter andra världskriget.

¹⁶ Sotenäs kommun. *Bygg med känsla*, 2004

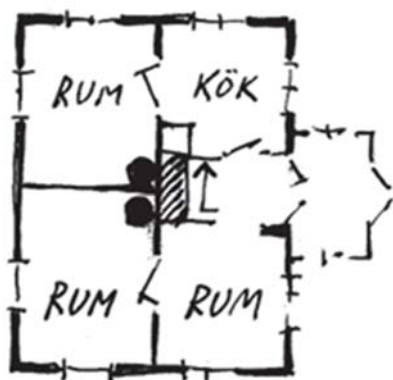
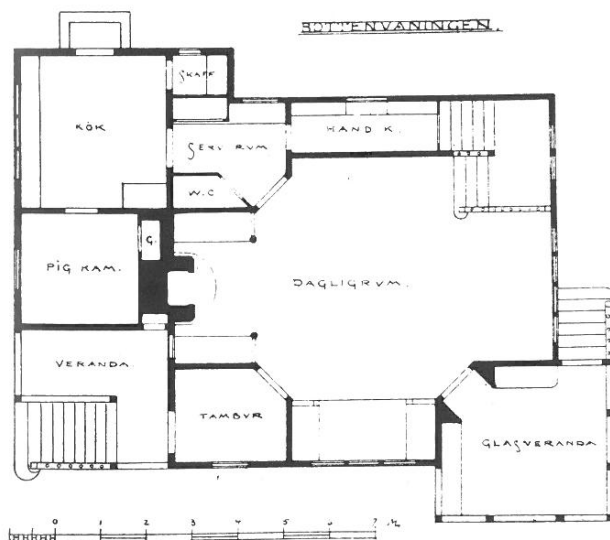

Illustration och foto ovan visar en variant av dubbelhus¹⁷.

Sekelskiftesvillan, handelsvilla och lotsarnas hus

Runt sekelskiftet 1900 byggs stora bostadshus som ges dekorativa utsmyckningar av snickarglädje, tornhuvar och stora verandor. Dessa villor som framför allt ligger vid torget och längs Brunnsgatan har influenser från nationalromantik och schweitzerstil men har också drag från det traditionella dubbelhuset. Dessa bostadshus är byggda både för boende och för representation. En influens för dessa byggnader på Smögen är byggmästare Algot Larsson som år 1906 återvände från Amerika och tog med sig inspiration från nordamerikanska byggnader.

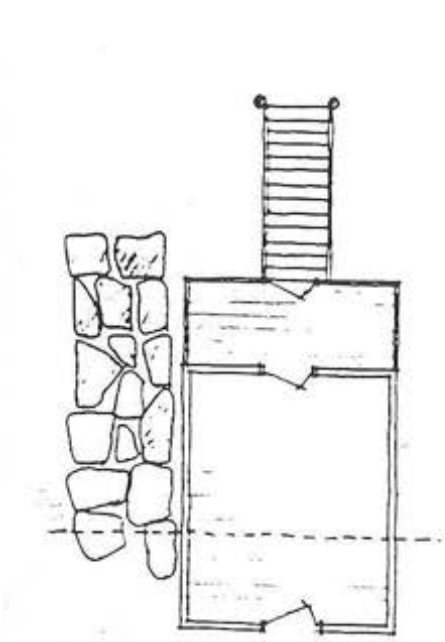
Planritningen ovan visar den friare planlösning som tillämpades i sekelskiftesvillorna¹⁸. Fotot ovan visar en av sekelskiftesvillorna på Stolpegatan vid torget på Smögen.

¹⁷ Sotenäs kommun. Bygg med känsla, 2004

¹⁸ Eriksson. Den moderna stadens födelse – svensk arkitektur 1890-1920. Ordfront förlag 1998

Sjöboden och magasinet

Sjöboden är en mindre förrådsbyggnad för båt och fiskeredskap placerad nära vattnet. Marken omkring har betraktats som gemensam och bodarna har uppförts tätt. Sjöbodarna står i utsatta lägen och har varit enkla konstruktioner främst med sadeltak men också pulpettak. Nya byggnader har uppförts när så krävts men framför allt har bodarna underhållits kontinuerligt med det material som funnits att tillgå. Många bodar har uppförts som förråd av olika slag utan primär koppling till fiske. Bodar och sjöbodar förekommer både i en och två våningar. På de bodar som försetts med en andra våning kan denna ligga utskjutande över första våningen. Magasinsbyggnader har uppförts för fiskberedningsindustrierna och sjöfartens behov av lokaler för produktion och frakt. På Smögen har denna bebyggelse framförallt lokaliserats till de östra delarna och till Kleven även om ett par större bodar och magasin står längs Smögenbryggan.

Illustrationen ovan visar ett exempel på en planlösning av en bod med ingång på båda kortsidorna¹⁹. Fotot visar en bod på Smögen.

¹⁹ BBK Arkitekter & Ingenjörer. *Fördjupad planstudie för ett riksintresseområde*. 1992

KARAKTERISTISKT FÖR SMÖGEN

Här beskrivs med fotografi följt av text de detaljer som upplevs specifika för Smögens bebyggelse och därigenom bärande av karaktären i kulturmiljöerna.

Smögengavel

Vindskivorna på taket har getts ett rundat möte i stället för ett rakt och spetsigt (jämför med bild Smögentrappa sidan 28). Rundade vindskivor förekommer främst på sekelskiftesvillor.

Smögentrappa

Svängd entrétrappa som leder från marken till den första bostadsvåningen av trä. Hus med Smögentrappa har i regel hög, murad och inredd källarvåning.

Smögenveranda

Förekommer ofta tillsammans med smögentrappa och består av en utbyggd förstukvist som åt ena hållet nås från trappan och åt andra hållet leder till en balkong. Ofta har dessa verandor tak.

Smögenpelare

Pelare, ofta av granit, som bär upp en (Smögen-) veranda. Förekommer främst på sekelskiftesvillor.

Smögenspets

Dekoration i form av diskret snickarglädje i form av hålmönster, placerad kring fönster eller i takfot. Förekommer främst på mindre dubbelhus med låg stengrund.

Smögenspröjs

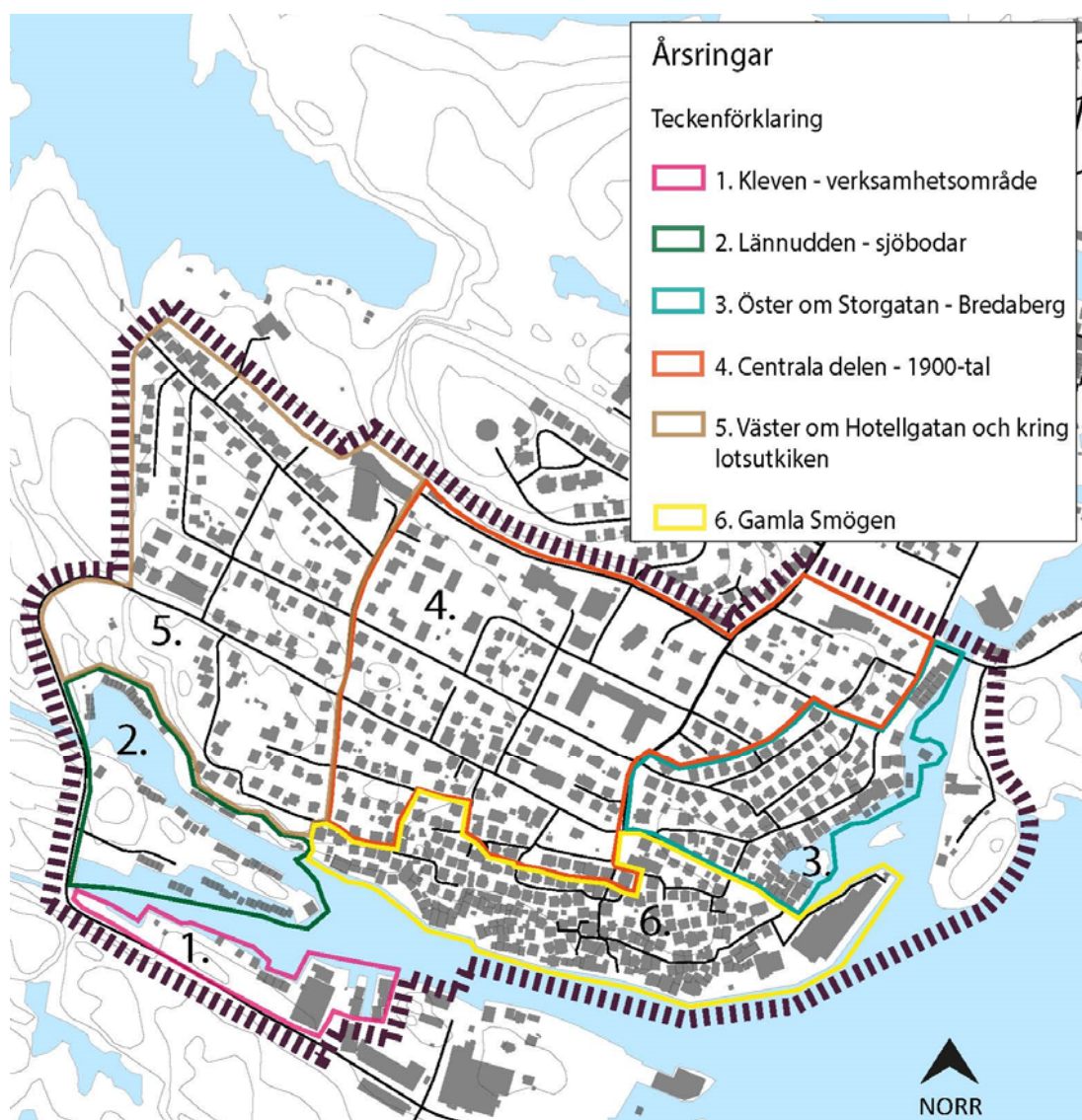
Spröjsade rutor, vanligen på veranda, med vertikala, smala glaspartier vilka upptill och nertill avslutas med småspröjsade rutor. Förekommer främst på sekelskiftesvillor.

Smögenromber

Dekoration i form av diskret snickarglädje i form av romber, placerad kring fönster eller i takfot. Förekommer främst på mindre dubbelhus med låg stengrund.

SMÖGENS ÅRSRINGAR & SÄRSKILT VÄRDEFULLA KULTURMILJÖER

Identifiering av Smögens bebyggelseutveckling i årsringar har utgått från studie av bebyggelsen i fält och av planer och strukturer på karta. De sex delområden som presenteras i *Smögen, fördjupad planstudie för ett riksintresseområde*²⁰ har också legat till grund för karakterisering av årsringar och de undersökningar som utförts inom ramen för detta uppdrag. De sedan år 1992 etablerade namnen för årsringarna tillämpas även i denna rapport, med mindre justering eller tillägg för att förtydliga området. Avgränsningen av årsringarna har förändrats något för Kleven, Lännudden, öster om Storgatan och för Centrala delen.

Karta redovisande Smögens årsringar.

²⁰ BBK Arkitekter & Ingenjörer. *Smögen, fördjupad planstudie för ett riksintresseområde*. 1992

I följande stycken redovisas årsringar och särskilt värdefulla kulturmiljöer. I de särskilt värdefulla kulturmiljöerna förmedlas de kulturhistoriska värdena särskilt väl och området har en form och arkitektur som representerar den historiska berättelsen om Smögens utveckling på ett påtagligt sätt. Att särskilt värdefulla kulturmiljöer identifierats betyder inte att värdefulla bebyggelsemiljöer finns på andra ställen inom riksintresseområdet. Det är också viktigt att understryka att även enskilda byggnader med kulturhistoriska värden kan finnas både inom och utanför de särskilt värdefulla kulturmiljöerna.

1. Kleven – verksamhetsområde

Området avgränsas av riksintresseområdets gräns i söder, öster och väster samt strandlinjen i norr, se karta sidan 31.

Kleven är namnet på den del av Smögen som ligger söder om den gamla hamnen och som nås via Klevenvägen (tillkom 1960), en förlängning av Brunnsgatan. Här finns ett fåtal bostadshus, några stora fiskhandelsmagasin från 1800-talets slut och byggnader med marin koppling (tidigare konservindustri, rökeri) uppförda under 1900-talet. Somliga äldre byggnader har fått en annan användning (t.ex. restaurang) och ytterligare yngre byggnader för verksamheter har uppförts. Öster om det område som ingår i inventeringen ligger ett område som fick ny detaljplan år 2010. I söder breder ett i stort sett oexploaterat bergsområde ut sig, av intresse både för sin geologi och för det rörliga friluftslivet.

Ovan ses den äldre magasinsbebyggelsen på Kleven. Till höger i bild anas en modern verksamhetsbyggnad, en fortsättning av verksamhetstraditionen på Kleven.

Karakteristiskt för Kleven

Karakteristiskt är det rena verksamhetsområdet och avsaknaden av enskilda bostäder. Bebyggelsen är enkel och stram (den äldre av trä och den yngre vanligen av plåt) omgiven av bergspartier, med allmänt tillgängliga träbryggor framför. Vidare är det obebyggda bergområdet i söder viktigt även för kulturmiljön genom sin tydliga avgränsning av samhället. Klevens verksamhetsområde upplevs nu som den sista utposten innan naturen tar vid.

Karta redovisande värdefulla kulturmiljöer inom årsring 1.

Särskilt värdefulla kulturmiljöer

På Kleven utgörs de särskilt värdefulla kulturmiljöerna både av bebyggelsegrupper och av de mellanrum som finns. I mellanrummen är marken tydligt anpassad för verksamheter. Av särskild vikt är de äldre magasinerna och bodarna samt deras placering vid vattnet, se karta ovan.

2. Lännudden – sjöbodar

Området omfattar den inre delen av den gamla hamnen vilken delas i två av Lännudden, se karta på sidan 31.

Bodarna på Lännudden och det magasin som omkring 1930 byggdes om till rökeri.

Fotografi av Lännudden, troligtvis 1940-tal. Smögens Hembygdsförenings Bildarkiv.

Under början av 1900-talet användes Lännudden för att torka redskap på träställningar, så kallade vadbockar och garnräckor. På 1930-talet fanns endast ett fåtal bodar

och inga bryggor i hamnens inre, västra del. I takt med den ökande turismen och efterfrågan på sjöbodar för kommersiella intressen längs Smögenbryggan har bodar med faktisk anknytning till fiske uppförts här.

Sjöbodarna på Lännudden står på pålar i vattnet. För att nå respektive bod får man klättra över berghällarna.

Sjöborna är tätt placerade längst in i den naturliga hamnen mellan Smögenön och Lännudden. Längre ut står de glesare och grupperade.

Bodarna är byggda i en respektive två våningar och placerade tätt på rad eller grupperade om fem-tio stycken. Träfasaderna är målade i rött. Även gult, grönt, vitt och blått förekommer, främst på Smögensidan. I anslutning till bodarna finns bryggor och i norr, längs Smögenöns sydsida, löper fortsättningen av själva Smögenbryggan.

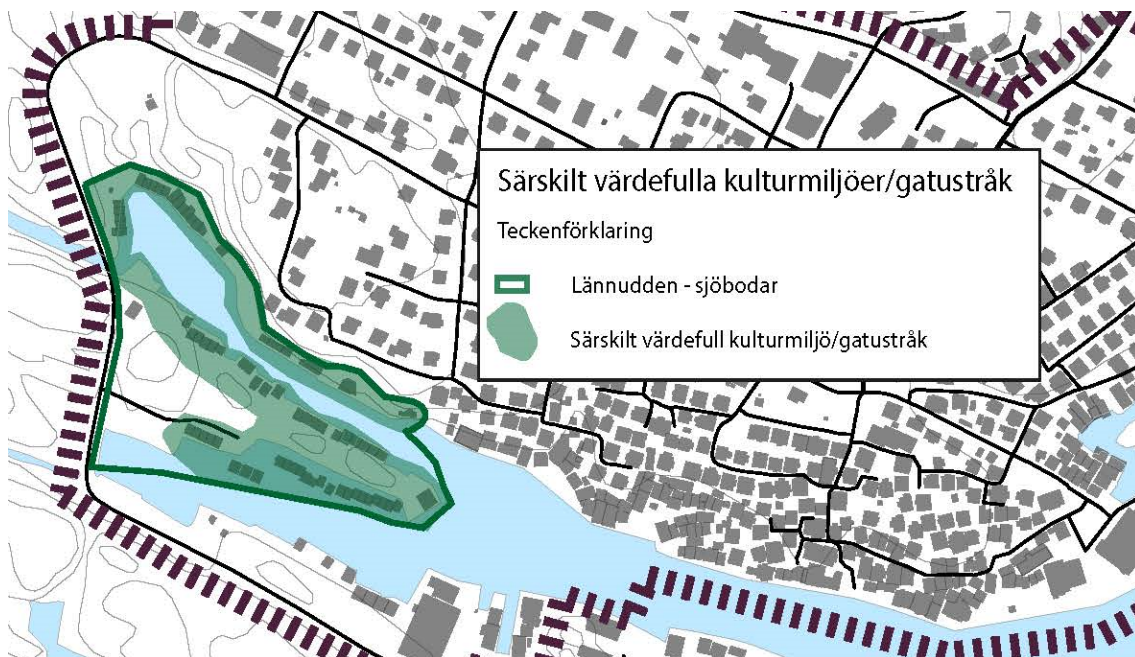

Vänster: ut på Lännudden finns ingen anlagd väg. Bodarna nås från den nakna berghällen och den gående får här och var hjälp av räcken nedslagna i berget.

Höger: sjöbodsbebyggelsen ligger kloss an mot berget med en allmän brygga framför.

Karakteristiskt för Lännudden

Karakteristiskt är den rena sjöbodsbebyggelsen. Bodbebyggelsen upplevs som ordnad vilket med största sannolikhet beror på att den har uppförts relativt sent. De flesta bodar är i två våningar med målad träfasad. Avsaknaden av vägförbindelse ut på Lännudden bidrar i högsta grad till uppfattningen av miljön som karg och verksamhetsinriktad, på naturens villkor.

Karta redovisande värdefulla kulturmiljöer inom årsring 2.

Särskilt värdefulla kulturmiljöer

Den reglerade sjöbodsbebyggelsen längs Smögenöns sydsida tillsammans med bodarna kring Lännudden utgör ett tydligt avgränsat område med marin anknytning, se karta ovan.

3. Öster om Storgatan – Bredaberg

Avgränsning: Fiskhamnsgatan i söder, Storgatan i väster liksom Bredabergsvägens bebyggelse i norr, se karta sidan 31.

Bilden visar Bredabergs ordningsamt placerade byggnader med gavlarna mot havet.

Under sillperioden omkring 1880-1900 ökade befolkningen och därmed behovet av bostäder. Området Bredaberg, närmast sjöbodsbebyggelsen i sydost, uppfördes under denna period.

Fotografi mot Bredaberg, troligtvis 1970-tal. Smögens Hembygdsförenings Bildarkiv

Byggnaderna är inte lika tätt placerade som i de äldre delarna av Smögen och husen är ordnade i rätta rader i öst-västlig riktning för att möjliggöra havsutsikt för alla.

Marken uppfattas som gemensam genom avsaknaden av staket och den gemensamma markbehandlingen.

Husen var ursprungligen fritt placerade på berget, mellanrummen byggs nu ofta igen med altaner eller staket.

Vanligt är mindre dubbelhus med låg sockel av huggen granit omgivna av berg i dagen och växtlighet på tunt jordlager. Tomterna var ursprungligen inte avgränsade, som mest ett staket exempelvis kring en sittplats.

På senare tid har tillgängligheten till utrymmet mellan husen begränsats av flertalet staket och stora altaner. Områdets smala gator var tidigare grusade, idag är de i vissa fall stensatta eller asfalterade och tillkom efter vatten- och avloppsarbeten på 1940-talet.

En gräsbacke utgör gångstråket upp mellan husen.

Nedanför bostadsbebyggelsen, mot vattnet, ligger sjöbodar med tillhörande bryggor och en mindre hamn. Sjöbodsbebyggelsen upplevs som organiskt framväxt och skiljer sig från de mer ordnat placerade bodarna vid Lännudden. Bodarna är i två våningar med vanligtvis rödmålade fasader och tegeltak.

Sjöbodar i anslutning till Bredaberg.

Bodbebyggelse söder om Bredaberg.

Karakteristiskt för Bredaberg

Karakteristiskt är byggnadernas orientering i räta rader och i öst-västlig riktning. Viktigt är också det ursprungliga mellanrummet mellan husen där berget kommer i dagen och det står var och en fritt att passera. Hustypen, en mindre form av dubbelhus med låg granitgrund/sockel, bidrar även den till miljöns enhetlighet.

Representativt för sjöbodsbebyggelsen är den mer organiska placeringen, med möjlighet att röra sig mellan bodarna, samt den tydliga kopplingen till fisket. Bodarna har rödmålade fasader, tegeltak.

Karta redovisande värdefulla kulturmiljöer inom årsring 3.

Särskilt värdefulla kulturmiljöer

På kartan ovan har sjöbodsbebyggelsen markerats. Även de områden där den öst-västliga orienteringen av husen är tydlig samt mellanrummen med avsaknad av markbehandling har markerats

4. Centrala delen – 1900-tal

Byggnader på torgets södra sida och kvarteren norr om Bredabergsvägen, området avgränsas av Hotellgatan i väster och Storgatan, Bredabergsvägen, Parkgatan och Hamngatan i öster. Norrut utgörs gränsen av dalgången i vilken Parkgatan löper, se karta på sidan 31.

Sekelskiftesvilla på hög grund av huggen sten, snickarglädje, balkonger och verandor.

Området är uppfört efter sekelskiftet 1900 och präglas av bostadskvarter längs räta gator. Detta är tydligast längs Brunnsgatan och Skolgatan vilka är långa nog att dela in flera kvarter. Gatorna i området gjordes bredare än tidigare men var inledningsvis bara gångvägar. På flera ställen var gatorna trädkantade men träden togs bort till förmån för bilismen.

Villa med nationalromantiskt formspråk, smårutiga fönster, liggande panel och branta takfall.

Majoriteten av husen är rymliga med hög granitgrund och inredd källarvåning. Främst längs Brunnsgatan finns flera villor i schweizerstil med riklig snickarglädje, stora verandor och varierade planlösningar och volymer. Kring kyrkan ligger offentliga byggnader tillkomna efter 1945, och vid torget ligger Missionskyrkan. Det nuvarande torget, tidigare en park, med butiker och livsmedelsaffär, upplevs som samhällets centrum vid sidan av Smögenbryggan. Här finns den tidigare brandstationen, Spruthuset. Torget möts i söder av en sammanhållen husrad med småstadskaraktär. I närheten av torgets sydöstra hörn ligger tre höga och rikt dekorerade bostadshus med verandor, burspråk, snickarglädje och tornuppbyggnader.

Karaktéristiskt för miljön

Karaktéristiskt för området är tydligheten i gatornas rutnät som gör det synligt att utbyggnaden skett efter en stadsplan, vilket skiljer området från de äldre delarna närmare Smögenbryggan. Husens storlek och höga, inredda källarvåning är miljöskapande liksom de större tomterna. Marken mellan byggnaderna upplevs här mer privat än i de äldre delarna där husen ligger tätare. I detta område har tomtavskiljande staket, murar och planteringar förekommit och varit en del av utformningen sedan tillkomsten. Byggnadsvolymer är större än i andra områden på Smögen och står på hög granitsockel.

Karta redovisande värdefulla kulturmiljöer inom årsring 4.

Särskilt värdefulla kulturmiljöer

På kartan ovan är markerat de miljöer där stadsmässiga, rätta gator och stora trädgårdstomter med stora byggnadsvolymer är tydliga.

5. Väster om Hotellgatan och kring Lotsutkiken

Husen väster om Hotellgatan är placerade längs rätvinkliga gator och klättrar upp på bergssluttningen i nordväst, se karta på sidan 31. Inom området låg förr Smögenbaden som brunnit ned och ersatts av flerbostadshus. Smögens havsbad finns kvar och ligger vid Hotellgatans norra ände. Från 1920-talet sökte sig allt fler sommargäster till Smögen. Restaurangerna hade få eller inga rum till uthyrning därför blev det vanligt att privatpersoner hyrde ut delar av sina hus till sommargäster. Bostadshusen är därför byggda på inredd källarvåning där familjen kunde bo när övriga huset hyrdes ut till badgäster.

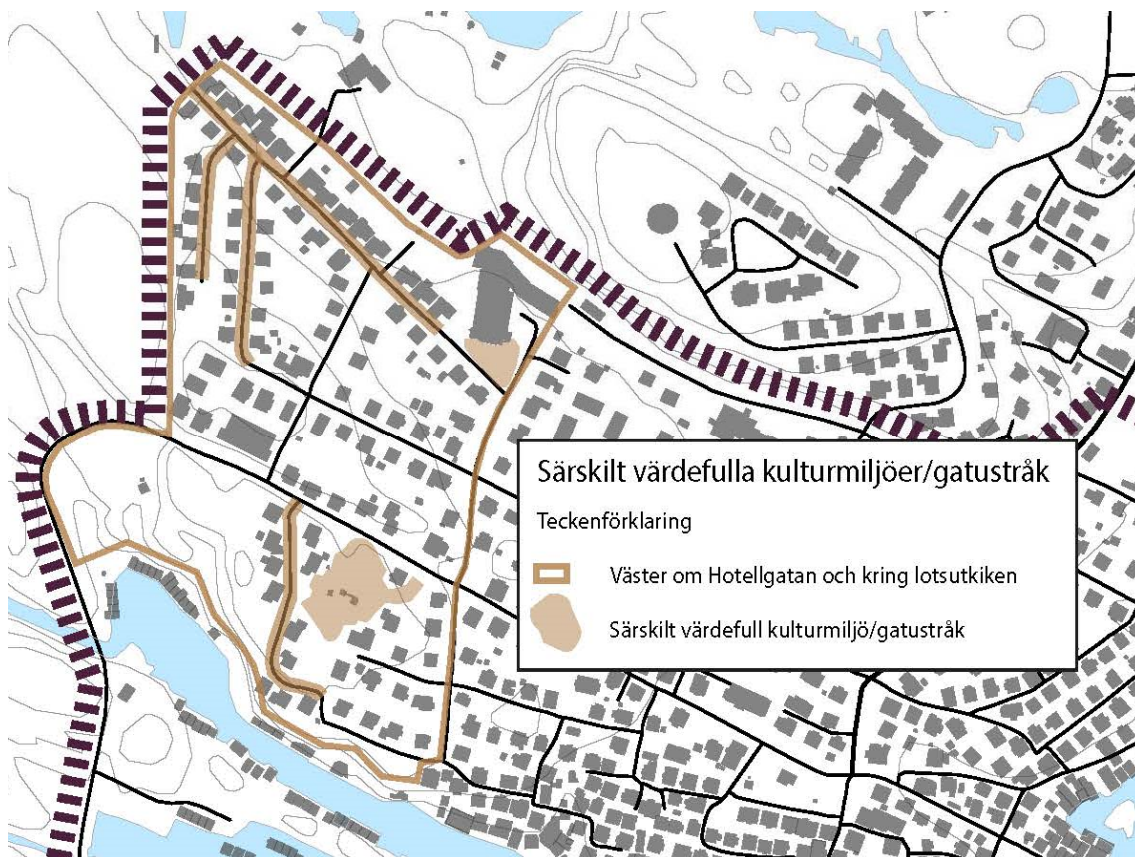

Dubbelhus med inredd källarvåning.

Lotsutkiken ligger i detta område. Utkiken togs ur bruk år 1969 men omges fortfarande av ett öppet bergsparti, vilket var avgörande för utkikens funktion. Lotsutkiken är viktig för Smögens identitet och har förklarats som byggnadsminne. Kvarteren kring lotsutkiken bebyggdes under 1940-och 50-talen. Husen har en annan, mer modernistisk, utformning än byggnaderna norr om Brunnsgatan. Bebyggelsen är placerad i högre och brantare terräng än i de äldre områdena vilket medför att markbehandlingen är annorlunda. Terrasseringar och terrassmurar, staket samt anlagda gräsmattor eller ytor med betongplattor förekommer som en följd av att byggnationen i mindre grad terränganpassats.

Högt och fritt placerat på Smögen ligger lotsutkiken, byggnadsminne sedan år 1997.

Karta redovisande värdefulla kulturmiljöer inom årsring 5.

Karaktäristiskt för miljön

Karaktäristiskt för miljön norr om Brunnsgatan är de relativt glest placerade byggnaderna med inredd källarvåning av sten. De raka gatusträckningarna och stora trädgårdarna samt den bergiga terrängen är viktiga inslag i upplevelsen av miljön. Lotsutkiken med fri placering på berget utgör en viktig länk till öns historia.

Särskilt värdefulla kulturmiljöer

På karta till på sidan 47 har miljöer som tydligt visar områdets karaktäristik markerats. Här framträder terräng, markbehandling och luft mellan byggnadsvolymer tydligt.

6. Gamla Smögen

Området sträcker sig från Smögenbryggan norrut mot torget, i väster sträcker sig området till Lotstrappan och i öster omfattas Fiskauktionen, se karta på sidan 31.

Mellan bostadshusen och bodarna leder smala gator.

Miljön utgörs av det gamla fiskeläget som växte fram i anslutning till den naturliga hamnen mellan Smögenön och Kleven. Bebyggelsen består av bostadshus uppförda före och omkring förra sekelskiftet. Husen är tätt placerade längs krokiga och smala gator och består till stor del av dubbelhus på låg grund. Den täta bebyggelsen kommer sig främst av markägoförhållanden och att det var praktiskt ur klimatsynpunkt, det kan också vara en följd av fiskelagens nära samverkan och att det var praktiskt att bo nära varandra. På 1950-talet delades viss mark upp i tomter, innan dess omfattade fastigheten i princip den mark som huset stod på. Fasaddekorationer utgörs av enkla snickeridetaljer ofta vid taklist och entré. Under årens lopp har majoriteten av de inledningsvis små husen byggts till för att motsvara nya behov. Ofta kan byggnadshistoriken avläsas i tillbyggnadens utformning och i vilka material som använts.

Smögenöns södra sida kantades under 1800-talet av sjöbodarna, ofta i två våningar och i dubbla rader med bryggor ut i vattnet. Sjöbodsbebyggelsen är en viktig symbol för kustlandskapets historia och det betydelsefulla fisket. Området runt sjöbodarna är av tradition samlingsplatser. Vid 1800-talets slut ersattes en del av dem med köpmanshus, en ångbåtsbrygga och en ny gemensam brygga. Idag är det denna brygga, Smögenbryggan, som ofta associeras med Smögen.

Karaktäristisk bodbebyggelse på Smögen, här i två våningar vilket gav utrymme för tork och förvaring av redskap.

Den övre våningen gjordes om möjligt större än den första vilket gav ytterligare utrymme.

På 1920-talet byggdes Nya hamnen på Smögens norra del. Några årtionden senare förlängdes kajen i den gamla delen av Smögen österut och Fiskauktionen uppfördes. Sedan sekelskiftet 1900 har turismen på Smögen ökat vilket har satt sin prägel på ön, framförallt på sjöbodsbebyggelsen längs Smögenbryggan som framför allt inrymmer säsongsöppna butiker och matställen.

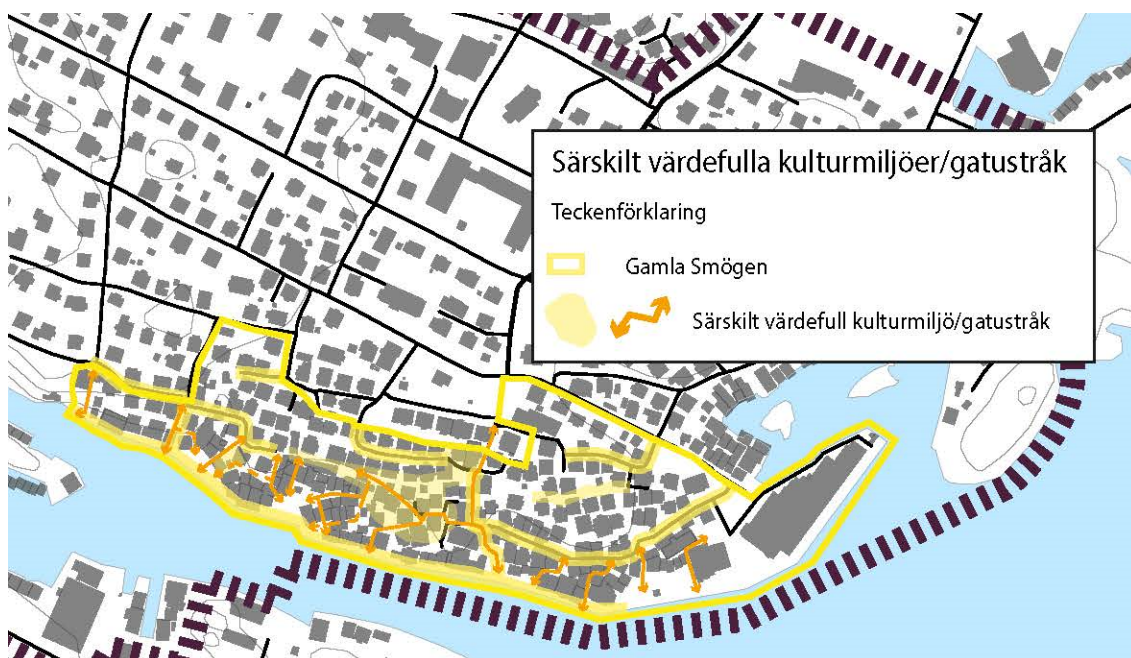
Smögenbryggan med köpmanshus, bod- och magasinsbebyggelse

Lågt dubbelhus med grund av natursten

Karaktäristiskt för miljön

Karaktäristiskt för den äldre delen är den täta bebyggelsen på låg grund och sjöbodarnas gytter ner mot bryggan. Det organiskt framväxta gatunätet och möjligheten att kila mellan husen är viktiga bärare av det historiska värdet. Även byggnadernas skala och fasadmateriell samverkar till upplevelsen av en äldre bebyggelsestruktur.

Karta redovisande värdefulla kulturmiljöer inom årsring 6.

Särskilt värdefulla kulturmiljöer

I de områden som markerats på kartan ovan upplevs gamla Smögens kännetecken tydligt. Den gemensamma bryggan, krokiga och smala gator samt tätt placerade byggnader och bodar.